

AYNURƏ ƏHMƏDOVA SUMQAYIT QIZI
Mingəçevir Turizm Kolleci
20 Yanvar küç, Mingəçevir, Azərbaycan
Mail:ahmadova_aynurr@mail.ru

MÜASİR DÖVRDƏ İQTİSADI ARTIMA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

Xülasə

İqtisadi artım iqtisadiyyatın ən vacib mövzularından biridir. İqtisadi artım zamanla əldə edilən məhsulun artmasıdır. İqtisadi artım və ya inkişafdan danışmaq üçün istehsalda artım olmalıdır. Əks halda iqtisadi durğunluq və ya tənəzzül olacaq. Üstəlik, bu artım davamlı olmalıdır. Son illərdə klassik istehsal amillərindən biri olan insan kapitalının əhəmiyyətinin artması, xüsusilə onun texnoloji əlaqəsi iqtisadi artım və inkişaf siyasətlərinin yenidən nəzərdən keçirilməsinə səbəb olmuşdur. Çünki iqtisadi inkişafı xalis fiziki kapitalla izah etmək mümkün deyil. İnsan kapitalı modeli tətbiqlərdə ölkələr arasında artım və gəlir fərqlərini izah etməkdə ən uğurlu model olmuşdur.

Hər bir inkişaf səviyyəsində olan ölkələr üçün iqtisadi artım vacibdir. Müxtəlif iqtisadi artım nəzəriyyələrinin texnoloji inkişafa və insan kapitalına fərqli əhəmiyyət verdiyi görünür. İqtisadi inkişafın determinantı kimi texnoloji inkişafın və insan kapitalının iqtisadi dəyişənlərdən təsirlənmədiyini, lakin uzunmüddətli perspektivdə iqtisadi artımın əsas determinantı olduğunu iddia edən modellər ekzogen iqtisadi artım modelləri adlanır. Bu modellər texnoloji inkişafın uzunmüddətli perspektivdə iqtisadi artımın əsas mənbəyi olduğunu iddia etsələr də, texnoloji inkişafın mənbəyini izah edə bilmirlər. Bu çatışmazlıq endogen böyümə nəzəriyyələri ilə aradan qaldırılmağa çalışılmışdır. Endogen artım nəzəriyyələri texnoloji inkişafı təsərrüfat vahidlərinin qərarlarından təsirlənən dəyişən kimi nəzərə alaraq daxililəşdirmişdir.

Açar sözlər: iqtisadi, gəlir, kapital, investisiya, bazar iqtisadiyyatı

İqtisadi artım iqtisadiyyatın ən vacib mövzularından biridir. İqtisadiyyat insan cəmiyyətində və ya ölkədə istehsal, istehlak və bölgü ilə bağlı hadisələri öyrənən elm sahəsi kimi müəyyən edilir. Başqa sözlə, iqtisadiyyat qıtlıq və qıtlıq elmidir; Başqa sözlə desək, insanların istək və istəklərinin sonsuz, lakin ehtiyaclarını ödəmək üçün resursların məhdud olması faktı olmadan iqtisadiyyat elmini təsvir etmək mümkün olmadığı deyilir.

H.Qossen iqtisadiyyatı “ən az səylə insana və cəmiyyətə ən çox məmnuniyyət necə veriləcəyini göstərən metodlar nəzəriyyəsi” kimi tərif etmişdir.

İqtisadi artım o zaman baş verir ki, ölkədə istehsal olunan mal və xidmətlərin miqdarı zamanla artsın. Bu, həmin ölkədə yaşayan insanların həyat səviyyəsini davamlı olaraq yüksəltməyin yeganə yoludur. Bu səbəbdən bütün ölkələrin əsas makroiqtisadi məqsədlərindən biri sürətli iqtisadi artıma nail olmaqdır.

İqtisadi artım həm də milli gəlir səviyyəsinin və ya bir nəfərə düşən milli gəlirin artmasına aiddir və cəmiyyətin rifahının yüksəlməsinin ən mühüm göstəricisidir. İqtisadçılar üçün həmişə vacib məsələ olub. Adam Smitdən bu yana böyümənin əsas determinantları araşdırılaraq müəyyən edilməyə çalışılmış, böyüməni təmin etmək üçün nələr edilməli olduğu vurğulanmış, hansı siyasətlərə əməl olunması lazım olduğuna dair müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür. İqtisadi artımla bağlı ilk modellər 1930-cu illərdə irəli sürülüb, lakin bu, xüsusilə 1980-ci illərin ortalarından etibarən nəzəri və empirik cəhətdən ən çox araşdırılan mövzuya çevrilib. Cəmiyyətin rifahı üçün vacib olan iqtisadi artımda diqqət yetirilməli olan əsas məqam sadəcə olaraq adambaşına düşən istehsalın və istehsalın artmasıdır. İqtisadi artım və ya böyümənin baş verməsi üçün bəzi resurslar birlikdə işləməlidir. artım; Bədən və həcm baxımından ehtiyat, axın və dəyişənlərdəki artımlara aiddir. Bu artımlar baş verərkən, insan və fiziki kapitalın yığılması və texnoloji inkişaf iqtisadi artımın mənbəyini təşkil edir. Artımın baş verməsi üçün bu üç mənbə birlikdə işləməlidir.[1,s 12]

İqtisadi artım eyni zamanda ən yüksək səmərəliliyi təmin etmək üçün istehsal amillərinin bir araya gətirilməsini nəzərdə tutan tarazlıq problemi ilə də məşğul olur. İqtisadi artımın mühüm mənbələrindən biri olan işçi qüvvəsinin artım tempi ümumiyyətlə əhalinin artım tempi ilə məhdudlaşır. Artımın digər mühüm mənbəyi insan kapitalıdır (Təhsil). Bir qayda olaraq, təhsilə ən çox sərmayə qoyan ölkələr ən zəngin və adambaşına düşən gəlir artımı ən yüksək olan ölkələrdir. Digər müəyyənedici amil əhalinin artımıdır. Bu gün biliyin iqtisadi amil kimi qıt resurs kimi əhəmiyyətinin artması ilə paralel olaraq ölkə əhalisinin təhsil və səhiyyə baxımından rifahı, onun insan kapitalı iqtisadi artımın ən mühüm amili hesab olunur.

İqtisadiyyatların uzunmüddətli qiymətləndirilməsində şübhəsiz ki, iqtisadi artım yeganə meyar ola bilməz. Məsələn, artımla yanaşı, gəlirlərin bölüşdürülməsi və gözlənilən ömür uzunluğu, təhsil və sağlamlıq kimi ölçüləri özündə ehtiva edən insan inkişafını da nəzərə almaq lazımdır. Ekoloji şəraiti kifayət qədər nəzərə almayan iqtisadi artım yanaşması ilə bağlı şübhələr var. Artım sürəti yüksək olan ölkələrdə əmanət nisbəti və əmanət nisbətindən asılı olaraq investisiya nisbəti artım tempinə paralel olaraq yüksək olur. Ölkədə müvafiq iqtisadi rejimin seçilməsi və tətbiqi xüsusilə inki-

şaf etməkdə olan və yeni sənayeləşmiş ölkələrdə artım tempinin müəyyən edilməsində çox mühüm rol oynayır.

Artım ədədi bir hadisədir. Artım təhlilləri kəmiyyət xüsusiyyətini göstərir. Eyni zamanda, uzunmüddətli perspektivdə nəzərdən keçirilir, çünki qısa müddətdə səhv şərtlər ola bilər[2,s34]. Ölkələr iqtisadi artım hədəfləri ilə istehlak modellərini dəyişir, urbanizasiya hərəkətlərini və sosial dəyişiklikləri sürətləndirir.

Ölkələrin iqtisadi, sosial və siyasi strukturlarında müəyyən fərqlər olduğu üçün iqtisadi artımı vahid meyar əsasında qurmaq çox çətinidir. Bu tədbirlərdən ən çox istifadə ediləni adambaşına milli gəlir göstəricisidir. Onu adambaşına düşən müxtəlif əmtəə və xidmət vahidləri ilə də ifadə etmək olar. İqtisadi artıma səhiyyə və təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi, gəlirlərin artması, texnoloji inkişaf, məhsuldarlığın artması, təbii ehtiyatların mövcudluğu və bir çox digər amillər daxildir. Bu amilləri özündə ehtiva edən iqtisadi həyatın getdikcə mürəkkəbləşən strukturu çərçivəsində son illərdə iqtisadi artım göstəricilərinin müəyyən edilməsi və ölçülməsi inkişaf iqtisadçılarının diqqətini cəlb etmişdir.

Ölkədə, xüsusilə inkişaf etməkdə olan və yeni sənayeləşmiş ölkələrdə artım tempinin müəyyən edilməsində ən mühüm rolu müvafiq iqtisadi rejimin seçilməsi və həyata keçirilməsi oynayır. Burada əsas məqamlar bunlardır:

1. Özəl sahibkarlıqla yanaşı, özəl xarici kapital axınının stimullaşdırılması vacibdir. Xarici kapital axınını təşviq edən ölkələr daha yüksək artım templərinə nail olublar. Beynəlxalq maliyyə fondlarının hərəkətinin liberallaşdırılması da böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

2. İxrac və ixrac sənayesinin təşviqi üçün xaricdən açıq inkişaf strategiyasına əməl edilməlidir.

3. Vacibdir ki, məzənnənin formalaşması azad valyuta bazarına buraxılsın.

4. Bölgələr arasında inkişaf fərqlərini azaltmaq və balanslı təmin etmək

5. İnkişafa önəm verilməlidir.

6. Açıq iqtisadiyyat nəticəsində giriş və investisiya mallarının idxalının artması ixracın artması ilə balanslaşdırılmalıdır. İqtisadiyyatın valyuta darboğazı və xarici ödənişlər böhranı ilə üzləşmədən davamlı yüksək tempə böyüməsi təmin edilməlidir.

7. İnkişafın ilkin mərhələsində kənd təsərrüfatına diqqət yetirilməlidir. Kənd təsərrüfatının sürətli inkişafı sənaye sahəsinin daha da sürətlə inkişafına səbəb olacaqdır.

8. Kapital qoyuluşlarını həvəsləndirmək üçün real faiz aşağı səviyyədə saxlanılmalı və/və ya real əmək haqqı sosial ədalət qayğıları üçün yüksək səviyyədə saxlanmalıdır.

9. Artımda dövlətin qiymətlərə və resursların bölgüsünə müdaxiləsinin intensivliyi, dövlət investisiyalarının çəkisi və özəl sahibkarlığın azad rəqabətə nə dərəcədə arxalanması, bazar qiymətləri və dünya qiymətləri mühüm rol oynayır.

10. Həm ümumi təhsil, həm də daha çox texniki bilik və innovasiyalar uzunmüddətli artımda həlledici rol oynayır. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün təhsil və texniki tərəqqi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

11. Təbii sərvətlərin, yəni mədənlərin, neftin, təbii qazın, dənizin, gölün, nəqliyyata yararlı çayın, turizm və kənd təsərrüfatı üçün əlverişli yerin və iqlimin mövcudluğu, xüsusilə inkişafın başlanğıcında artım sürətinə böyük təsir göstərə bilər.

12. Ölkənin iqtisadi hədəfləri diqqətlə müəyyən edilməli və bu məqsədlər bir-biri ilə uzlaşdırılmalıdır. Yüksək artım tempi bu məqsədlərdən yalnız biridir. Digər məqsəd şəxsi və regional gəlir fərqlərini və sosial təminatı azaltmaqdır; Digər məqsəd hərbi güc və müdafiə təhlükəsizliyi ola bilər.

Qlobal iqtisadiyyat əslində hər bir xalqın dünyagörüşünü formalaşdırır və qarşılıqlı asılılıq əlaqələrini gücləndirir. Qlobal iqtisadiyyatın aktorları olan transmilli şirkətlər, eləcə də Dünya Bankı və BVF kimi beynəlxalq təşkilatlar özlərini və ətraflarını xüsusi hüquq və maraqlarla bağlayırlar.[3,s 59]. Belə bir prosesdə dünya iqtisadiyyatı tamamilə dəyişir və qlobal iqtisadi nizam bəyan edir ki, ixrac və idxal hesabına varlığını davam etdirən dövlətlər yeni itkilərlə üzləşməlidirlər. Bu mənada qlobal iqtisadiyyat fiziki cəhətdən demək olar ki, bütün sahələrə hakim olan, ən əsası isə beynimizdə kök salan bir fəlsəfəyə çevrilmişdir.

Bu müzakirələr Marchall McLuhanın "Qlobal Kənd" və Wendell Willkie-nin "Bir Dünya" təriflərini populyarlaşdırdı. Dünya qlobal dövrə qədəm qoyur. Daha qlobal insanlar, daha çox paylaşılan ümumi dəyərlər və təcrübələr və qlobal dünya üçün çalışan təşkilatlar yeni əsrin sosial aktyorları olacaq. Bu prosesdə iqtisadi və sosial gözləntilər, maraqlar və öhdəliklər, dəyərlər və anlayışlar da sürətlə dəyişir.

Hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf təcrübəsi siyasi mühit, dövlət strukturları və hökumət siyasəti ilə iç-içə olan tarixi prosesləri nümayiş etdirir. Dünyada bu və ya digər növ dövlət sistemində əsaslanmayan bazar iqtisadiyyatı olmadığına görə, siyasi sistemin və ya hökumətin xüsusiyyətlərindən və qərarlarından təsirlənmədən baş vermiş iqtisadi artım təcrübəsi yoxdur. Onların sosial institutlar və proseslərlə münasibəti ilə bağlı gündəmdə açıq-aşkar iqtisadi məsələlərin olub-olmamasından asılı olmayaraq, hökumətlərin

müəyyən dünya görüşünü əks etdirən idarəetmə üslubları cəmiyyətlərdəki iqtisadi artım proseslərinə mütləq müsbət və ya mənfi təsir göstərir.

Hökumətlərin aydın şüurlu iqtisadi artım siyasətlərindən danışıla biləcəyimiz dövrlər çox yaxındır. Müəyyən dərəcədə bu, 19-cu əsrin, daha çox 20-ci əsrin məsələsidir. Əvvəllər sənaye inqilabına öncülük edən (Avropa orta əsrlərindən yaranan iqtisadi inkişafın yaratdığı tarixi fonda baş vermiş) İngiltərə ilə müqayisədə geridə qalmış bəzi ölkələrdə (məsələn, Almaniya, Rusiya, Yaponiya kimi) özünü bürüzə verirdi. və Türkiyə.) II. İkinci Dünya Müharibəsindən və müstəmləkə imperiyalarının ləğvindən sonra bu, universal xarakter aldı və həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatları olan cəmiyyətlərin əsas siyasi məsələlərindən birinə çevrildi. 100 ölkədə 1 milyard insan ingilis dilində ana və ya ikinci dil kimi danışır. İngilis dili getdikcə mediada, kompüterlərdə və biznesdə qlobal dilə çevrilir ki, bu da ümumi mədəni dəyərlərin istehsalına yol açır.

Burada qeyd edək ki, qloballaşma prosesi baxımından mühüm keçid sahəsi “informasiya partlayışı” və ya “informasiya cəmiyyəti” təriflərindən asılı olaraq meydana çıxan elektron əsrin əhatə dairəsidir. Bu vəziyyət ənənəvi cəmiyyətlər üçün ciddi mədəni təhlükə yaradır.

İqtisadi artım ölkələrin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün iqtisadiyyatlarda məhsul istehsal etmək və adambaşına düşən gəliri artırmaq üçün istehsal miqyasını inkişaf etdirmək üçün işçi qüvvəsi, insan kapitalı, təbii ehtiyatlar, fiziki kapital və s. Girişlər müxtəlif texnoloji məlumatlar çərçivəsində və nisbətlərdə bir araya gətirilir.

İqtisadi artım prosesində klassik istehsal amillərinin müasir iqtisadi hadisələri izah edə bilməməsi yeni axtarışlara səbəb olmuşdur. Əslində, endogen böyümə nəzəriyyələri bu ehtiyacdən yaranmışdır. İqtisadi inkişafın və inkişafın ən mühüm amili insanlardır. Təbii ki, işçi qüvvəsinin məhsuldarlığını və bilik bacarıqlarını artırmaq da çox lazımdır. İnsan ünsürünün kapital kimi qəbul edilməsinə ilk töhfəni A.Smit vermiş, sonralar Lukas, Romer, Barro və Şults kimi iqtisadçıların əsərləri ilə insan kapitalının iqtisadi artıma verdiyi töhfənin əhəmiyyətinə diqqət çəkmişlər.

İqtisadi artım fiziki, insani və sosial imkanların inkişafını tələb edir, bütün cəmiyyətin imkanlarından müəyyən səviyyədə istifadə etməklə əldə edilə bilən səviyyədir.

A. Smith dövlət sektorunda səhv idarəçilik və israfçılıq azaldıqca artımın artacağına inandığı halda, Harrod-Domar artım modeli artımı bıçaq ucu balans şərtləri ilə əlaqələndirdi və sabitləşdirici və böyüyən iqtisadiyyat kimi dövlətin iqtisadiyyata daimi müdaxiləsinə qapı açdı. güc. Neo-klassik böyümə modelində dövlət müdaxiləsindən geri çəkilməmiş inkişaf etmiş iqtisadiyyatların zamanla durğunlaşacağı bildirilir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Davidson, R, MacKinnon, Econometric Theory and Methods, Oxford University Press, 2004
2. Seemingly Unrelated Regression, May 2004
3. Mark, Skousen: Construction of Modern Economics
4. Romer, P.M.: “Endogenous Technological Change”, Journal of Political Economy, 98/5.

A. Ahmadova

Factors affecting economic growth in modern period

Summary

Economic growth is one of the most important topics in economics. Economic growth is an increase in output over time. To speak of economic growth or development, there must be an increase in production. Otherwise there will be economic stagnation or recession. Moreover, this growth should be sustainable. In recent years, the increasing importance of human capital, which is one of the classic factors of production, especially its technological connection, has led to a revision of economic growth and development policies. Because it is impossible to explain economic developments with pure physical capital. The human capital model has been the most successful in explaining differences in growth and income across countries in applications.

Economic growth is important for countries at every level of development. It is seen that various economic growth theories give different importance to technological development and human capital. Models that argue that technological development and human capital, as a determinant of economic growth, are not affected by economic variables, but are the main determinants of economic growth in the long term, are called exogenous economic growth models. Although these models argue that technological development is the main source of economic growth in the long run, they fail to explain the source of technological development. This deficiency has been tried to be eliminated with endogenous growth theories. Endogenous growth theories have internalized technological development by considering it as a variable affected by the decisions of economic units.

Key words: economic, income, capital, investment, market economy

Факторы, влияющие на экономический рост в наше время

Резюме

Экономический рост является одной из важнейших тем в экономике. Экономический рост – это увеличение выпуска продукции с течением времени. Чтобы говорить об экономическом росте или развитии, необходимо увеличение производства. В противном случае произойдет экономический застой или спад. Более того, этот рост должен быть устойчивым. Потому что невозможно объяснить экономическое развитие чистым физическим капиталом. Модель человеческого капитала оказалась наиболее успешной в объяснении различий в темпах роста и доходах в разных странах в своих приложениях.

Экономический рост важен для стран на любом уровне развития. Видно, что различные теории экономического роста придают разное значение технологическому развитию и человеческому капиталу. Модели, которые утверждают, что технологическое развитие и человеческий капитал как определяющие факторы экономического роста не зависят от экономических переменных, но являются основными определяющими факторами экономического роста в долгосрочной перспективе, называются экзогенными моделями экономического роста. Хотя эти модели утверждают, что технологическое развитие является основным источником экономического роста в долгосрочной перспективе, они не могут объяснить источник технологического развития. Этот недостаток пытались устранить с помощью теорий эндогенного роста. Теории эндогенного роста интернализировали технологическое развитие, рассматривая его как переменную, на которую влияют решения экономических единиц.

Ключевые слова: экономика, доход, капитал, инвестиции, рыночная экономика

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.01.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 25.01.2024

Rəyçi: Rəhimova Elmira Niyazi qızı

İqtisad elmləri namizədiç dosent

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur